

Kateřina SPURNÁ

Národní muzeum, Knihovna Národního muzea

Oddělení základní knihovny

Praha

katerina_spurna@nm.cz

UDK 929Šafařík, J. P.

069.02:027](437.1)

Pregledni članak

Primljen: 30. lipnja 2016.

Prihvaćen: 15. studenoga 2016.

ŠAFAŘÍKOVA KNIHOVNA VE SBÍRKÁCH KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA¹

Příspěvek pojednává o knihovně Pavla Josefa Šafaříka, nejvýznamnějším osobním fondu uloženém v Knihovně Národního muzea. Po uvedení do historie tohoto celku a jeho osudech v Národním muzeu jsou stručně probrány jednotlivé části fondu uložené v Oddělení rukopisů a starých tisků a Oddělení základní knihovny. Po stručném zhodnocení rukopisné části je pozornost zaměřena především na staré tisky a na knižní produkci chorvatského jazykového prostoru obecně.

Klíčová slova: Knihovna Národního muzea, osobní fondy, Šafaříkova knihovna, rukopisy, cyrilské a hlaholské staré tisky

1. ÚVOD

Knihovna Národního muzea v Praze (dále KNM) disponuje kromě bohaté sbírky rukopisů, srovnatelné např. s rukopisnou sbírkou Národní knihovny, a starých tisků také mnoha dalšími fondy, především slavistickými, které na své podrobnější zpracování a důkladné zhodnocení teprve čekají. Významnou položkou ve fondech KNM jsou kromě výše zmíněného také tzv. osobní knihovny významných postav české kultury uložené v Oddělení základní knihovny KNM. Mezi těmito celky, kterých je přibližně 120,² naj-

¹ Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2015/54, 2016/51 00023272). Za cenné podněty a pomoc především v otázce hlaholských a cyrilských starých tisků děkuji Mgr. Václavu Čermákovi, Ph.D. ze Slovanského ústavu AV ČR, v. v. i.

² Nutno doplnit, že ne všechny knižní celky jsou vyčleněny na samostatné signatury, např. knihovna Josefa Dobrovského je ve fondu rozptýlena.

deme např. knihovnu F. Palackého, G. Dobnera, J. Dobrovského, K. Čapka a především pak knihovnu Pavla Josefa Šafaříka, považovanou za jednu z nejvýznamnějších slavistických knihoven své doby.³ I když se většina těchto celků týká spíše osobností 19. a 1. poloviny 20. století, obsah jejich knihoven je pochopitelně velmi různorodý, výjimkou nejsou ani periodika či knihy vydané před r. 1800. Z hlediska paleoslovenistiky a hlaholského písemnictví vůbec má největší význam právě knihovna P. J. Šafaříka, která svým rozsahem a především rozmanitostí plně odráží šíři Šafaříkových zájmů a jeho odborné zaměření. V tomto stručném pojednání, které pochopitelně nemůže obsáhnout velmi cenný a především rozsáhlý fond do všech detailů, se pokusíme nastínit význam Šafaříkovy knihovny pro chorvatskohlaholské písemnictví, ale i širěji pro chorvatskou literaturu a kulturu obecně.

2. ŠAFAŘÍKOVA KNIHOVNA

Šafaříkova osobní knihovna⁴ byla velmi ceněna již za jeho života jako jedna z nejbohatších slavistických knihoven (VRCHOTKA 1959: 22). Počátky bohaté sbírky lze datovat do doby Šafaříkova působení ve funkci ředitele gymnázia v Novém Sadě v Srbsku. Poněkud neutěšená situace místní knihovny ho nutila obstarávat si odbornou literaturu a také prameny pro svou vědeckou práci převážně na vlastní náklady. V této do určité míry již sběratelské činnosti Šafařík pokračoval i po návratu do Prahy v roce 1833 (PAUL 1961: 131). Od 50. let 19. století začal Šafařík především kvůli špatné finanční situaci intenzivněji uvažovat o odprodeji své cenné knihovny jako celku. Vedl v této záležitosti korespondenci s přáteli z Ruska, např. M. P. Pogodinem, kterému již předtím část svých knih prodal. Další část knihovny od Šafaříka v roce 1847 odkoupil srbský metropolita v Bělehradě (VRCHOTKA 1959: 22–23). Po Šafaříkově smrti v roce 1861 vyšel ve Vídni péčí Šafaříkových pozůstalých⁵ tištěný katalog jeho knihovny *Catalogus li-*

³ Obecně k problematice fondů KNM především z hlediska zkoumání knižních proveniencí srov. nejnovější publikaci KAŠPAROVÁ; ŠÍPEK 2015, která vznikla jako výstup NAKI grantu Provenio.

⁴ Stručné slovníkové heslo o knihovně P. J. Šafaříka viz KAŠPAROVÁ; ŠÍPEK 2015: 217–219.

⁵ Především zásluhou Josefa Jirečka, Šafaříkova zetě a sekretáře rakouského ministra školství.

brorum, incunabulorum codicum manuscriptorum, chartarum geographicarum, quae olim ad bibliothecam Pauli Iosephi Šafařík pertinebant (dále *Catalogus*), který měl sloužit jako nabídkový katalog pro případné zájemce o odkup celé knihovny. Katalog je rozdělen do 32 tematických⁶ oddílů s jedním oddílem dodatků. Nejcennější část knihovny je popsána v části XXXI (cyrilské a hlaholské staré tisky) a XXXII (rukopisy). Po vydání *Catalogu* byly nabídky na prodej knihovny rozeslány do významných institucí především ve slovanských zemích. Nakonec byla knihovna zakoupena v roce 1863 Národním muzeem⁷ (VRCHOTKA 1959: 25–26) a fyzicky předána o rok později.

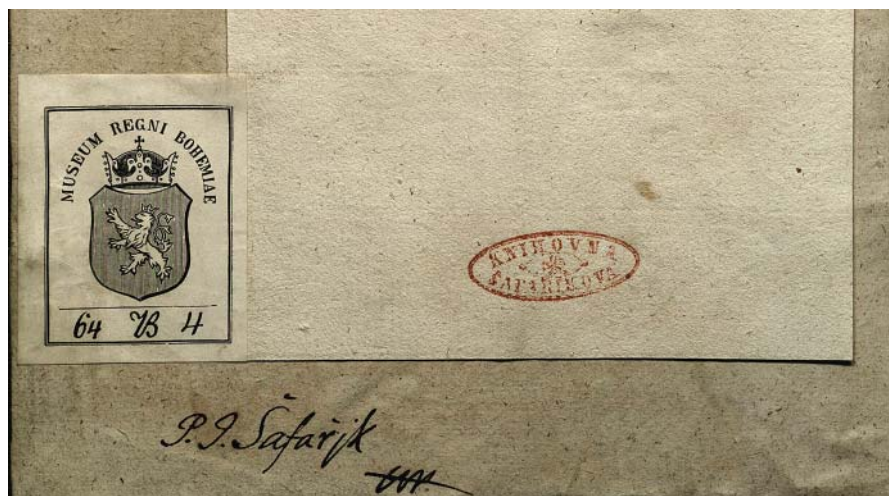
Prozatím bylo hlavním tématem odborného zpracování Šafaříkovy knihovny především to, jakým způsobem a za jakých okolností se dostala do sbírek NM (VRCHOTKA 1959), a to i přes to, že knihovna obsahuje kromě odborné (nejen) slavistické literatury 19. století také řadu velmi cenných rukopisů a především starých tisků jihoslovanské provenience. Méně prostoru již bylo věnováno samotnému obsahu knihovny a jejímu významu pro konkrétní vědní disciplíny, např. pro dějiny literatury, vývoj jazyka apod. Významnější položky Šafaříkovy knihovny byly prozatím zpracovávány pouze v rámci komplexnějších prací katalogového charakteru. Jako první popsal část rukopisů Šafaříkovy sbírky M. Speranskij (SPERANSKIJ 1894) a po něm I. A. Jacimirskij ve své práci publikované v roce 1921 (JACIMIRSKIJ 1921: 579–857), v níž eviduje stav sbírky k roku 1918.⁸ Podstatnou část Šafaříkovy knihovny, resp. opět její rukopisné části, eviduje v základní podobě dnes již ne zcela aktuální dvoudílný katalog rukopisné sbírky KNM, který zpracoval ve 20. letech 20. století F. M. Bartoš (BARTOŠ 1926 a 1927). Církevněslovanské rukopisy, které představují významnou část Šafaříkovy knihovny a které Bartoš při zpracování sbírky vesměs opomíjel, pak zpracoval ve svém katalogu J. Vašica (VAŠICA; VAJS 1957). Hlaholské a cyrilské staré tisky Šafaříkovy knihovny, které jsou vedle rukopisné části nejvýznamnějším úsekem fondu, jsou s několika výjim-

⁶ Např. *Auctores Graeci* (I), *Auctores Latini* (II), *Litterae Slavicae Bohemicae* (XIV), *Paleoslovenicae* (XX) atd.

⁷ Dnešní název Národní muzeum zde pro zjednodušení používáme nezávisle na konkrétním názvu této instituce v dané době.

⁸ K dalším ruským badatelům, kteří věnovali pozornost Šafaříkově sbírce, srov. VAŠICA; VAJS 1957: VIII–IX.

kami evidovány v katalogu F. Sokolové Cyrilské a hlaholské staré tisky v českých knihovnách (SOKOLOVÁ 1997). Ve výše uvedených katalogích autoři vždy upozorňují na fakt, že daná položka pochází ze Šafaříkovy knihovny (»Z pozůstalosti Šafaříkovy«, (Š) apod.), nicméně v celkovém počtu zpracovávaných rukopisů i starých tisků tato skutečnost vždy poněkud zaniká a představu o skutečném rozsahu a hlavně obsahu knihovny je tak obtížné získat. Malou výjimkou na tomto poli je článek E. Bláhové shrnující význam Šafaříkovy sbírky pro paleoslovenistiku (BLÁHOVÁ 1996), kde je výslovně upozorněno na konkrétní položky knihovny, např. na tzv. Makedonský apoštol, a dále souhrnný článek H. Turkové (TURKOVÁ 2014) zaměřený především na zpracování knihovny v elektronických databázích.



Obr. 1. Razítko Šafaříkovy knihovny a Šafaříkův podpis
Fig. 1. The stamp of the Šafařík's library and Šafařík's signature

Pro pochopení významu a obtížnosti zpracování Šafaříkovy knihovny je nutné alespoň stručně shrnout její historii v KNM. Po uložení sbírky v NM v roce 1864, k němuž došlo ještě v době, kdy mělo muzeum své sídlo v tehdejší Nostickém paláci v ulici Na Příkopě, byla knihovna zachována ještě jako celek (VRCHOTKA 1967: 127–132). Po přestěhování NM do dnešní budovy na Václavském náměstí, která byla dokončena v roce 1892, došlo k rozdělení Šafaříkovy knihovny mezi několik oddělení a toto rozdělení zůstalo v KNM

v platnosti dodnes. Podobný osud, který bychom z hlediska dnešního zpracování sbírek obdobného charakteru hodnotili spíše negativně, ale potkal i další osobní fondy. Nejvzácnější část Šafaříkovy sbírky tak dnes spravuje Oddělení rukopisů a starých tisků, do něhož byly uloženy všechny rukopisy, i když některé položky by svým charakterem patřily spíše do Šafaříkovy archivní pozůstalosti, a především pak (nejen) jihoslovanské vzácné staré tisky umístěné dnes převážně na sign. 64. Rukopisná část Šafaříkovy sbírky čítá 185 položek,⁹ z nichž 118 je alespoň v základní podobě evidováno v Bartošově katalogu.¹⁰ 110 církevněslovanských rukopisů je pak, jak již bylo naznačeno výše, podrobně popsáno v katalogu Vašici – Vajse.¹¹ Na tomto místě je nutno pro úplnost poznamenat, že v 50. letech 20. století byly vybrané rukopisy především literárního zaměření přesunuty do Literárního archivu dnešního Památníku národního písemnictví, kde jsou uloženy dodnes. Některé z nich se týkají i chorvatského jazykového prostoru, byť ne přímo charvátskohlaholského písemnictví, proto je vhodné je zmínit. Jedná se např. původní sign. IX A 10 vedenou v lokálním katalogu pod titulem Geschichte der illyrischen Literatur a sign. IX A 29 vedenou jako Kroatische Literatur.

Podstatnou a co do počtu položek nejobsáhlejší část Šafaříkovy sbírky dnes spravuje Oddělení základní knihovny KNM, kam byly uloženy především odborné knihy, ale také časopisy z Šafaříkovy příruční knihovny, nacházejí se zde ovšem i některé významné staré tisky, mj. i chorvatské provenience, které by svým charakterem logicky spíše patřily do dnešního Oddělení rukopisů a starých tisků. V následující části příspěvku se budeme podrobněji věnovat jednotlivým úsekům Šafaříkovy knihovny, přičemž se budeme držet poněkud umělého rozdělení na rukopisy, staré tisky a poté fond Oddělení základní knihovny, abychom respektovali dnešní rozdělení sbírky.

⁹ Tedy signatur. Nutno však upozornit, že některé signatury jsou rozděly na více podpoložek: IX D 2/1–4 (Krátké letopisy srbské a Zákoník Štěpána Dušana), IX D 10/1–6 (přepisy jihoslovanských listin rozmanité provenience, např. z Dubrovníku), IX D 22/1–24 (přepisy srbských památek), IX E 10/1–5 (materiály a přepisy k srbským letopisům).

¹⁰ Srov. BARTOŠ 1926 a 1927, kat. č. 79, 91, 144, 153–154, 538–540, 530–537, 626, 655, 721–722, 726–727, 922–925, 927, 1101, 1322, 1360, 1436, 1857–1859, 2419–2421, 2424–2445, 2452–2461, 2475, 2478–2480, 2483, 2488, 2489–2492, 2494–2495, 2506–2508, 2509, 2511–2515, 2516–2517, 2519, 2521–2522 a 2548.

¹¹ Srov. VAŠICA; VAJS 1957, katalogová čísla 1–3, 5–6, 8, 11–14, 16, 23–39, 42–84, 89–92, 105–115, 117–119, 121, 128–131, 140–141, 143–151, 153–156.

3. RUKOPISY

Rukopisy Šafaříkovy knihovny lze rozdělit na dva větší, širěji pojaté tematické okruhy. První okruh tvoří Šafaříkovy autografy, případně další přepisy Šafaříkem shromážděné nebo na jeho zadání pořízené. Jedná se o různé výpisky, poznámky, přepisy a shrnutí, např. přepis Poděbradského žaltáře (sign. *IE 16*).¹² Druhý a nepochybně významnější tematický okruh knihovny pak tvoří rukopisy, které Šafařík získal při svých cestách po srbských kláštorech, především v oblasti Fruška gora (PAUL 1961: 121–124). Tyto vzácné položky jsou dnes umístěny převážně na rukopisné signatuře *IX*. Zřejmě nejznámějším rukopisem, který má nezanedbatelný význam také pro paleoslovenistické bádání, o čemž svědčí i jeho excerptce pro SJS, je rukopis výše zmíněného Makedonského apoštola (sign. *IX E 25*).

Ačkoliv je z nahlédnutí do výše uvedených katalogů¹³ zřejmé, že mezi rukopisy převažují redakce srbská, ruská či bulharská, zmínit lze např. Kroniku Georgija Hamartola (sign. *IX D 32*), Život sv. Řehoře Velikého (sign. *IX F 15*) a smíšený sborník s typikem sv. Sávy a Životem sv. Simeona (sign. *IX H 8*), uvést bychom měli také tzv. Šafaříkův triod (2. pol. 13. století), který sice původně také náležel Šafaříkově knihovně, nicméně dnes je uložen v Ruské národní knihovně v Petrohradě (sign. *F. n. I. 74*),¹⁴ najdeme zde i rukopisy spjaté s chorvatským prostředím, i když ve srovnání s ostatními redakcemi tvoří ve sbírce menšinu.¹⁵ Poněvadž byly církevněslovenské rukopisy uložené v KNM již popsány v katalogích Speranského, Jacimirského a především v katalogu J. Vašici a J. Vajse, omezíme se zde jen na stručný přehled. Jedná se v naprosté většině o přepisy různých chorvatských či chorvatskohlaholských památek, např. Berčićův popis jím nalezených bohoslužebných knih (sign. *IX B 4*)¹⁶ či popis jihoslovanských listin (sign. *IX B 5*).¹⁷ Další popisy listin z chorvatského prostředí se nacházejí na sign. *IX D 10/2* (přepisy dubrovnických listin ze 13. a 14. století) a *IX D*

¹² Rukopisy tohoto tematického zaměření se nacházejí ve fondu rukopisů porůznu, převážně na sign. III, dále v řádu jednotek na sign. I, IV, V, VI a X.

¹³ Nejpodrobnější údaje rejstříkového charakteru srov. VAŠICA; VAJS 1957: 519–520.

¹⁴ Srov. Svodnyj katalog slavjano-russkich rukopisnych knjig, chranjaščichsja v SSSR. XI–XIII vv.: 240–241.

¹⁵ Základní evidence srov. CATALOGUS 1862: 113–114, dále srov. VAŠICA; VAJS 1957: 519.

¹⁶ Srov. BARTOŠ 1926 a 1927: kat. č. 2545.

¹⁷ Srov. BARTOŠ 1926 a 1927: kat. č. 2455.

10/4.¹⁸ Nepochybně zajímavou položkou je přepis Poljického statutu (sign. IX C 3)¹⁹ či dva přepisy Lobkovického žaltáře,²⁰ jeden částečný (sign. IX D 12)²¹ a jeden úplný (sign. IX H 15). Kromě přepisu Poljického statutu najdeme v Šafaříkově sbírce také přepis statutu Kastevského (sign. IX E 6).²² Posledním přepisem charvátskohlaholských památek v Šafaříkově sbírce je pak kopie hlaholského žaltáře z Pašmanského breviáře (sign. IX E 20).²³ Ze Šafaříkovy knihovny pocházejí také některé významné položky z rozsáhlého fondu rukopisných zlomků.²⁴ Jedná se např. o známý Šafaříkův zlomek Alexandreidy na sign. I A c 58,²⁵ a dále o zlomky českohlaholských a především charvátskohlaholských památek pocházejících z bývalé knihovny kláštera Na Slovanech, konkrétně signatury I D c 1/23, I D c 1/24 (tzv. Vusínův zlomek), I D c 1/25, I D c 1/26 a I D c 1/28,²⁶ tyto zlomky byly podrobně popsány ve Vašicově – Vajsově katalogu, nicméně pro nový díl katalogu tzv. základní řady zlomků KNM byly tyto popisy aktualizovány a výrazně přepracovány.²⁷

¹⁸ Srov. VAŠICA; VAJS 1957: kat. č. 34 a 36.

¹⁹ Srov. VAŠICA; VAJS 1957: kat. č. 12.

²⁰ Originál uložen v NK ČR pod sign. XXIII G 67.

²¹ Srov. VAŠICA; VAJS 1957: kat. č. 39 a 150.

²² Srov. VAŠICA; VAJS 1957: kat. č. 75.

²³ Srov. VAŠICA; VAJS 1957: kat. č. 87. Originál nyní uložen v archivu HAZU, sign. III b 10.

²⁴ Podrobnější informace k fondu rukopisných zlomků KNM obecně srov. BRČÁK et al. 2014: 7–9.

²⁵ BRČÁK et al. 2014: kat. č. 288.

²⁶ Srov. VAŠICA; VAJS 1957: kat. č. 193, 194, 195, 196 a 198. Ve fondu rukopisných zlomků KNM jsou samozřejmě i další charvátskohlaholské památky, jedná se o sign. I D c 1/2, I D c 1/3, I D c 1/4, I D c 1/5, I D c 1/6, I D c 1/7, I D c 1/8, I D c 1/9, I D c 1/10, I D c 1/11, I D c 1/12, I D c 1/13, I D c 1/14 a I D c 1/22, podrobný popis viz VAŠICA; VAJS 1957: kat. č. 172–184 a 192. Významnou položkou fondu rukopisných zlomků jsou také památky českohlaholské uchovávané na sign. I D c 1/1, I D c 1/15, I D c 1/17, I D c 1/18, I D c 1/19, I D c 1/20, I D c 1/21, podrobný popis viz VAŠICA; VAJS 1957: kat. č. 171, 185, 186, 187, 188, 189, 190 a 191. Těmito zlomky se zabývala především Ludmila Pacnerová v sérii článků publikovaných v Listech filologických.

²⁷ Srov. BROM et al. 2016. Charvátskohlaholské zlomky náležející Šafaříkově knihovně mají kat. č. 1152–1155, 1157, ostatní charvátskohlaholské zlomky pak kat. č. 1130–1142, 1151 a 1159, zlomky českohlaholské kat. č. 1129, 1143–1150, 1158.

4. STARÉ TISKY

Pokud mluvíme o Šafaříkových rukopisech jako o velmi významné části jeho knihovny, je nutné na stejnou úroveň postavit i staré tisky, kterých je v KNM z Šafaříkova fondu evidováno cca 70. Šafaříkova sbírka cyrilských a hlaholských starých tisků byla ve své době velmi ceněna, poněvadž jednotlivé položky pocházejí prakticky z celého jihoslovanského prostoru a najdeme mezi nimi, byť opět v menšině, i staré tisky charvátskohlaholské. Nutno zde pro úplnost uvést, že v KNM jsou také samozřejmě exempláře cyrilských a hlaholských tisků, které nepatří ke knihovně P. J. Šafaříka, např. moskevský Apoštol z r. 1564 (sign. 64 C 1) pochází z knihovny V. Hanky, která je jinak ovšem rozptýlena po fondu, nebo Skorynovo vydání Bible (sign. 64 D 7). Na rozdíl od rukopisů jsou tisky zpracovány systematicky a ne zcela dokonale²⁸ pouze v katalogu F. Sokolové (SOKOLOVÁ 1997), dále jsou zmíněny, ovšem nikoliv v úplnosti, také v katalogu Cyrilské tisky – Výstava z fondů Státní knihovny ČSR pořádaná k 400. výročí úmrtí Ivana Fjodorova na s. 101 a 102. Vybrané staré tisky eviduje ve svých katalozích také Nemirovskij.

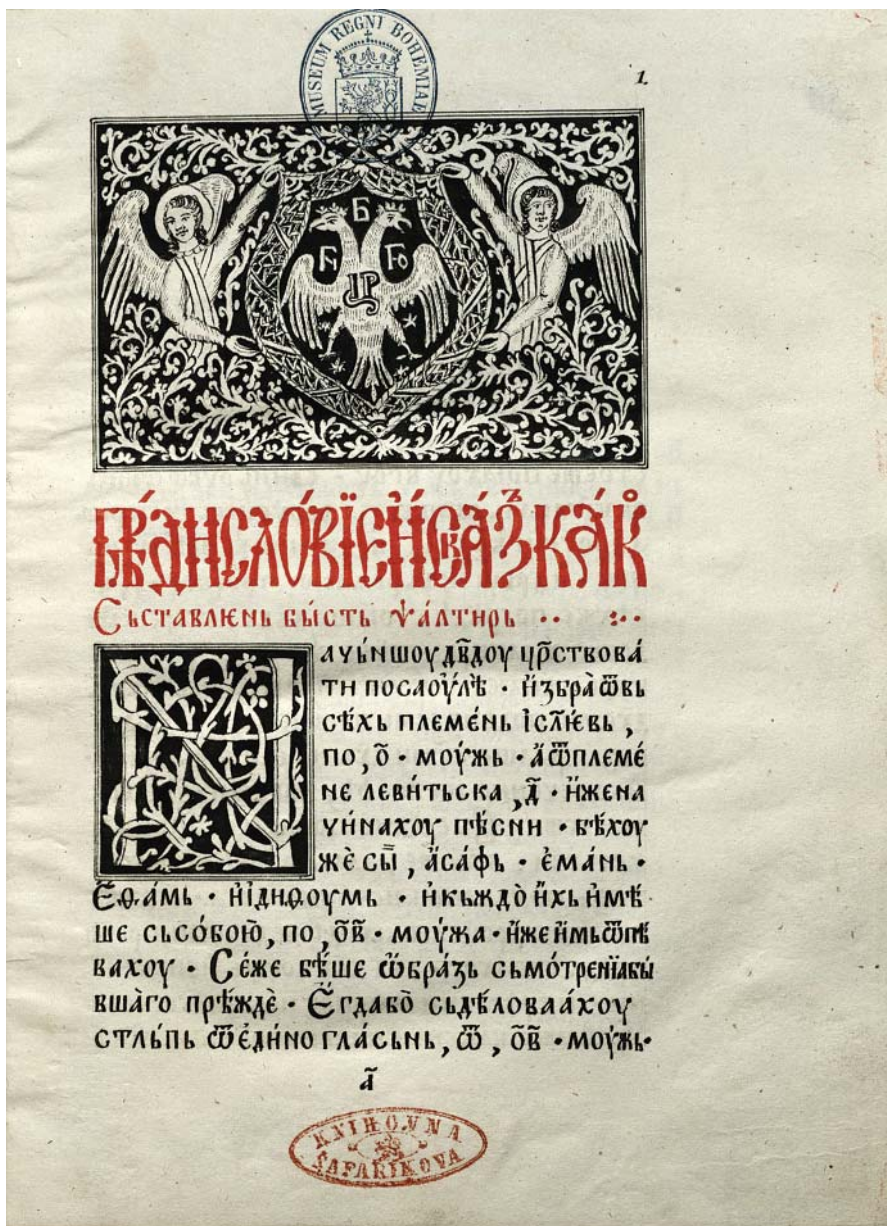
Nejstaršími exempláři ze slovanských starých tisků²⁹ Šafaříkovy knihovny jsou dva cyrilské prvotisky z černohorské tiskárny v Cetinji, konkrétně Oktoich z roku 1494 (sign. 64 C 3),³⁰ a dále Žaltář (sign. 64 C 7)³¹ z roku 1495, přičemž obě položky jsou evidovány u F. Sokolové (SOKOLOVÁ: 52–53), neeviduje je ale základní katalog prvotisků KNM (ŠIMÁKOVÁ; VRCHOTKA 2001). Pokud jde o žaltář, A. Nazor ve své recenzi na srbské vydání tohoto starého tisku exemplář KNM nezmiňuje (NAZOR 1987), i když jsou zde vyjmenovány i další nově objevené exempláře. Absence exempláře oddělení je však dána tím, že cyrilské a hlaholské staré tisky byly až do vydání katalogu F. Sokolové v roce 1997 vedeny pouze v interních lokálních

²⁸ Připomínky ke katalogu srov. ČERMÁK 1999. Kromě ne zcela vyhovující grafické úpravy je záporom katalogu především absence rejstříků.

²⁹ Vůbec nejstarší prvotisky ze Šafaříkovy knihovny jsou dva spisy Marca T. Cicerona z let 1485 a 1493 z tiskárny v Benátkách (srov. ŠIMÁKOVÁ; VRCHOTKA 2001: kat. č. 551 a 553).

³⁰ SOKOLOVÁ 1997: 51–52. Další exemplář tohoto prvotisku je uložen v NK ČR pod sign. 42 D 23. Dále srov. PANTIĆ 1994: 207 a NEMIROVSKIJ 1996: 206–207.

³¹ Jedná se o jediný exemplář na území ČR. Dále srov. PANTIĆ 1994: 207 a NEMIROVSKIJ 1996: 237–238.



Obr. 2. Žaltář, sign. 64 C 7

Fig. 2. The Psalter, call number 64 C 7

evidencích KNM. Z dalších významných položek je nutné zmínit i staré tisky ze srbského prostoru, např. Čtveroevangelium z tiskárny v Bělehradu z r. 1552³² (sign. 64 B 9), Čtveroevangelium z kláštera Rujna z r. 1537³³ (sign. 64 A 14) a dva žaltáře z kláštera Mileševo, jeden z r. 1544 (sign. 64 D 6)³⁴ a druhý z r. 1557 (sign. 64 D 14). Mezi Šafaříkovými starými slovanskými tisky se nacházejí také cyrilské tisky z Bosny, např. Žaltář (sign. 64 D 12), Itálie, např. Molitvenik z r. 1547 (sign. 64 G 2), v menším počtu pak tisky z východoslovanského prostoru, např. dva exempláře Ostrožské bible (sign. 64 A 9 a 64 B 8) a Triod ze Lvova (sign. 64 A 4).

Pokud jde o staré tisky charvátskohlaholské, jsou, jak už bylo naznačeno výše, ve srovnání s cyrilskými tisky zastoupeny méně. Až na dvě výjimky, které budou zmíněny dále, bohužel neeviduje exempláře KNM Krumingův katalog hlaholských starých tisků. O obecně malém povědomí o bohatosti Šafaříkovy sbírky svědčí i to, že ani A. Nazor v katalogu *Zagreb riznica glagoljice* exempláře KNM neeviduje (NAZOR: 64–65, 67–68, 76, 78–79). Pro úplnost je ale třeba dodat, že všechny exempláře nejsou evidovány ani v katalogu F. Sokolové, na což bude u příslušných starých tisků upozorněno v poznámkách. Z prvního a nejstaršího období hlaholského knihtisku, které A. Nazor ohraničuje léty 1483–1561 (NAZOR 1984), je v KNM dochován exemplář překladového díla *Transitus sv. Jeronýma*³⁵ z hlaholské tiskárny v Senji (sign. 64 F 20, SOKOLOVÁ 1997: 21, KRUMING 1995: 31–32), nutno zdůraznit, že se jedná o jediný exemplář tohoto starého tisku dochovaný v knihovnách v ČR.³⁶ Dále jsou v KNM dochovány také dva exempláře *Misálu Pavla Modrušanina* z tiskárny v Benátkách, z nichž jeden pochází také ze Šafaříkovy sbírky (sign. 64 D 2, SOKOLOVÁ 1997: 23, KRUMING 1995: 36–39).³⁷

Početněji, i když opět v řádu jednotek, je v Šafaříkově knihovně zastoupena hlaholská produkce z období 17. a 18. století, přičemž převažují staré

³² PANTIĆ 1994: 212.

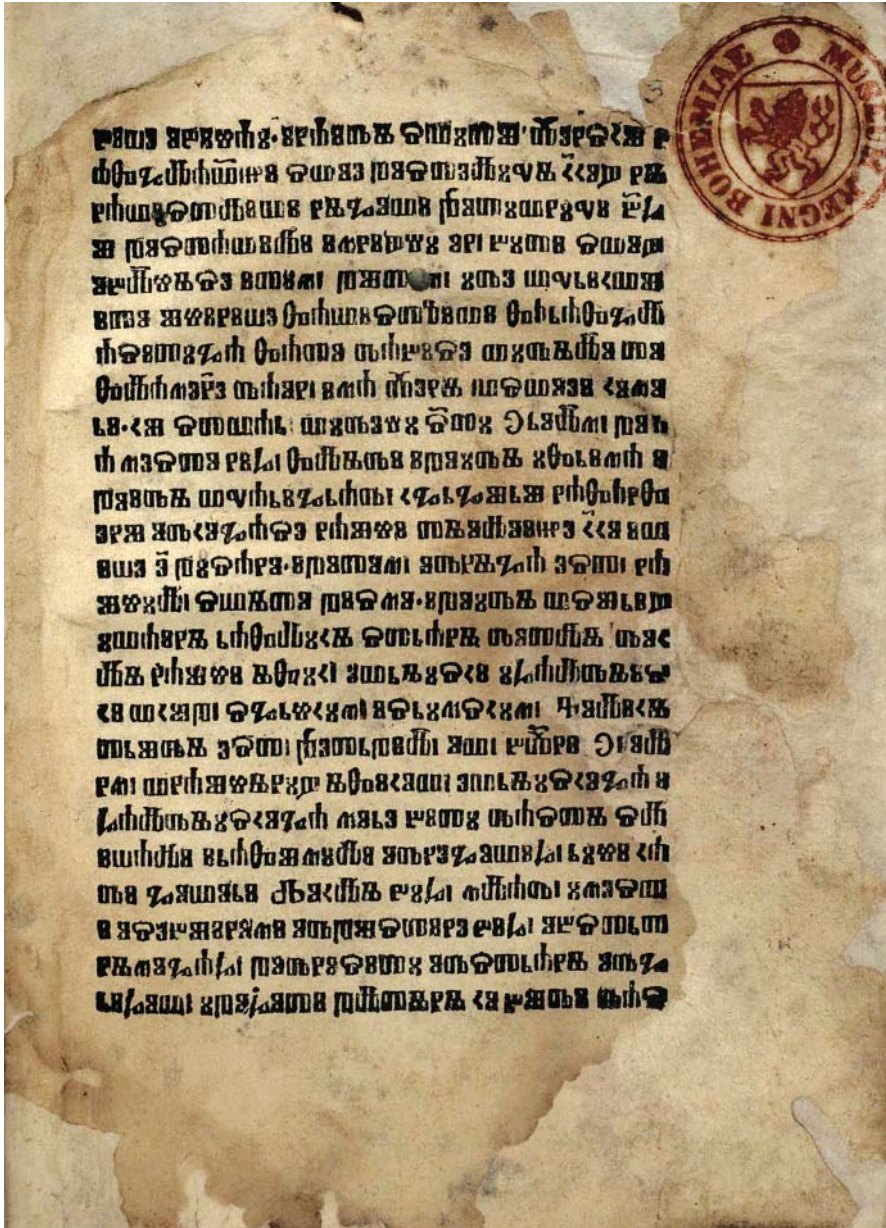
³³ PANTIĆ 1994: 210 a NEMIROVSKIJ 2007: 195.

³⁴ NEMIROVSKIJ 2007: 240.

³⁵ Podrobněji k tomuto starému tisku a problematice jeho předlohy srov. NAZOR 1969.

³⁶ Samozřejmě je třeba počítat s tím, že ne všechny fondy všech knihoven jsou dnes dokonale zpracovány.

³⁷ Další exempláře jsou dochovány v KNM pod sign. 64 E 34 a v NK ČR pod sign. XXXIII E 67.



Obr. 3. Transitus sv. Jeronýma, sign. 64 F 20
 Fig. 3. Transitus Hieronymi, call number 64 F 20

tisky vzešlé z tiskárny Sacra Congregatio de propaganda fide v Římě, která tiskla hlaholské knihy od r. 1628. Prvním tiskem z této tiskárny v KNM je *Missale Romanum* z r. 1631 (sign. 64 C 4),³⁸ druhým pak *Ispravnik za erei ispovidnici, i za pokornih* z r. 1635 (sign. 64 F 6),³⁹ třetím *Breviarium Romanum* z roku 1688 (sign. 64 E 1), čtvrtým *Misal M. Karamana* z roku 1741 (sign. 64 B 13)⁴⁰ a pátým pak *Bukvar M. Karamana* z r. 1753 (sign. 64 E 22).⁴¹ Jeden hlaholský starý tisk lze spojit s tiskárnou D. Theodosia v Benátkách, jedná se o dva exempláře *Modliteb* z roku 1765 (sign. 64 G 15/A a 64 G15/B).

5. ŠAFAŘÍKOVA PŘÍRUČNÍ KNIHOVNA

Neméně zajímavý a především nejrozsáhlejší úsek Šafaříkovy knihovny čítající dnes cca 4000 svazků je uložen v Oddělení základní knihovny. Nutno podotknout, že se jedná o část prozatím nejméně zpracovanou, kromě lokální evidence je možno získat informace pouze z elektronického katalogu KNM a také ze Souborného katalogu ČR, ovšem s tou poznámkou, že katalogizace tohoto úseku Šafaříkovy knihovny proběhla až v roce 2010 a není bohužel zcela kompletní a spolehlivá.

Pokud jde o časové zařazení, převážná většina knih spadá do 19. století, na druhou stranu zde je relativně velké množství starých tisků z 16.–18. století, nejstarší položkou je první vydání *Jordanových De rebus Gothorum* z roku 1515 (sign. Šafařík 74 B 00002). Knih ze 16. století najdeme v této části Šafaříkovy knihovny celkem 72, do 17. století lze pak datovat 178 knih, na 18. století připadá 687 knih.

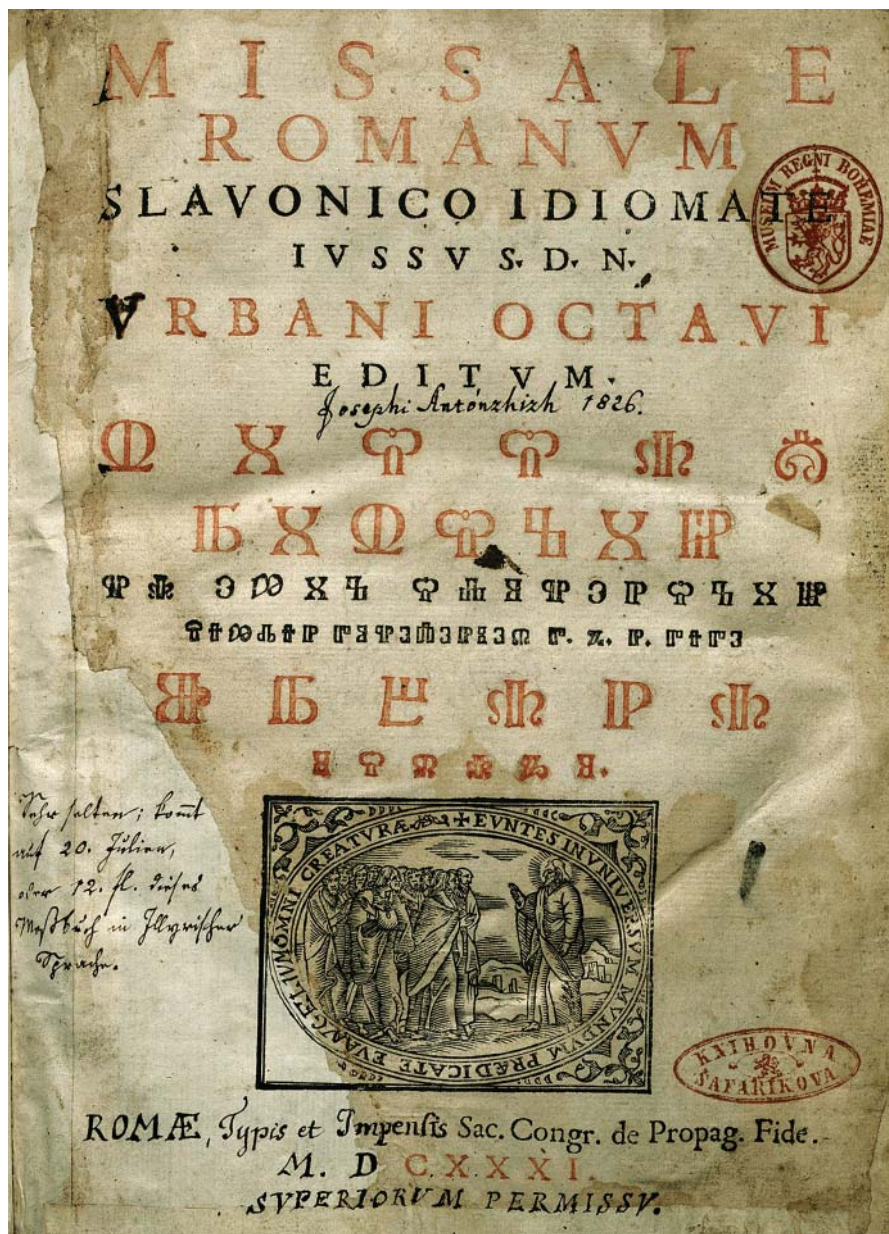
Charakteristikou Šafaříkova fondu uloženého v Oddělení základní knihovny je především rozmanitost tematická i provenienční. Najdeme zde knihy německé, ruské, latinské, francouzské, obecně řečeno jihoslovanské, tzn. srbské, chorvatské, bulharské, výjimečně i lužickosrbské a slovinské. Tematicky se jedná např. o edice latinských i neolatiných děl, často o jazykové příručky a slovníky, soupisy rukopisů, rozmanité dějiny litera-

³⁸ Katalog F. Sokolové eviduje tento exemplář jako ztracený.

³⁹ Katalog F. Sokolové eviduje pouze exemplář 64 F 33/přív. 1, který není součástí Šafaříkovy sbírky, exemplář 64 F 6 v katalogu chybí.

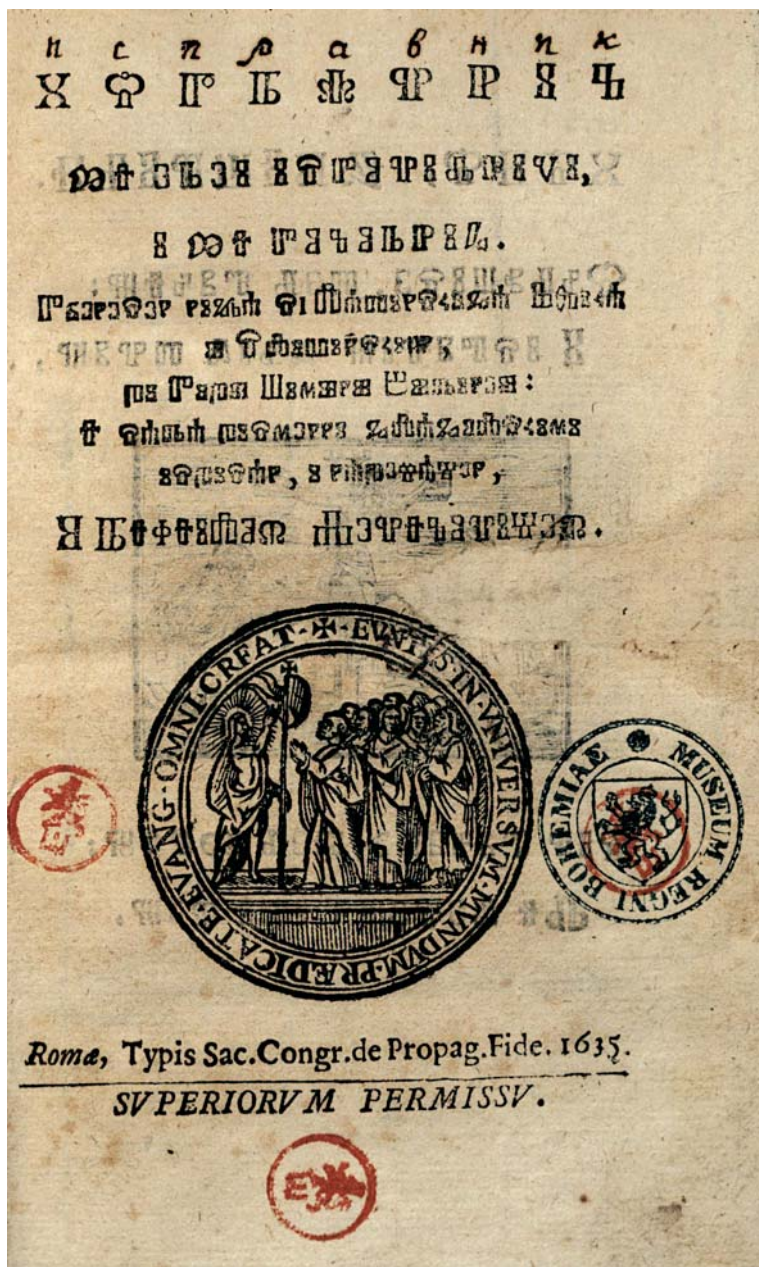
⁴⁰ V katalogu F. Sokolové není tento starý tisk evidován vůbec.

⁴¹ V katalogu F. Sokolové evidován jen exemplář KNM 64 E 23 z Hankovy knihovny.



Obr. 4. *Missale Romanum* z roku 1631, sign. 64 C 4

Fig. 4. *Missale Romanum* from the year 1631, call number 64 C 4



Obr. 5. Ispravnik za erei, sign. 64 F 6

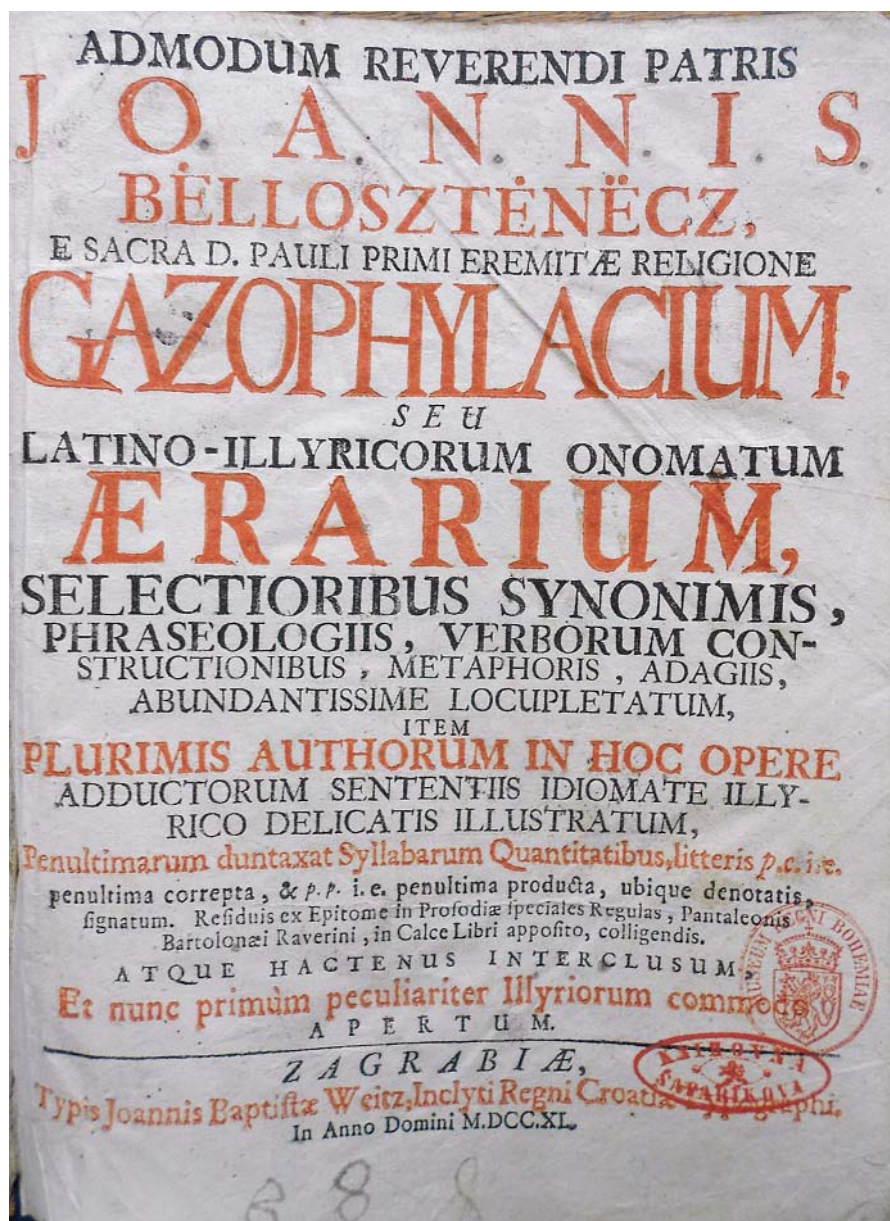
Fig. 5. Directorium breve ad confessarii, call number 64 F 6

tur, výjimkou nejsou ani vybrané ročníky časopisů, což přesně odpovídá charakteristice příruční knihovny vědce Šafaříkova odborného zaměření. Z výše uvedeného zároveň plyne, že se jedná v převážné většině o fond celkově značně mladší, než je uložen v Oddělení rukopisů, nenajdeme zde tedy bohužel žádné další doklady charvátskohlaholské knižní produkce.

Neméně zajímavé a překvapivě početné (214 položek) jsou však zde uložené knihy pocházející z chorvatského prostředí obecně, vydané převážně v dnešním Chorvatsku, Itálii a Maďarsku. Pokud vyjdeme z hlediska chronologického, najdeme zde také knihy vydané před r. 1800, které by svým charakterem patřily spíše do Oddělení rukopisů a starých tisků. Pokud máme zmínit nejvýznamnější položky spadající do tohoto období, nelze opomenout významné lexikografické práce, např. *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatium aerarium* Ivana Belostenca (sign. Šafařík 74 E 00021),⁴² *Dizionario italiano-latino-ilirico* Ardellia Della Belly (sign. Šafařík 74 D 00043), *Dictionar* Juraje Habeliče (sign. Šafařík 75 F 00077) nebo *Lexicon latino-italico-illyricum ditissimum ac locupletissimum, in quo adferuntur usitatiores, elegantiores, difficiliores earundem linguarum phrases, loquendi formula ac proverbia* Iochima Stulliho (sign. Šafařík 74 B 00071/1–6) spadající však již do počátku 19. století.

Nejvyšším počtem (182 položek) jsou pochopitelně zastoupeny knihy 19. století, výběrově můžeme uvést např. díla Stanka Vraze, Ivana Mažuraniće, Ljudevita Gaje, Vjekoslava Babukiće (např. jeho Ilirska slovnica z roku 1854 – sign. Šafařík 74 C 00035) a dalších postav ilyrského hnutí. Opominout nelze ani vybraná čísla chorvatských časopisů, např. *Danice ilirske* nebo *Kola*. Vzhledem k Šafaříkovým literárním zájmům nikterak nepřekvapí také mnohá vydání chorvatských autorů 16.–18. století, velmi hojně jsou zastoupena díla Ivana Gunduliće (např. *Osman* – sign. Šafařík 74 G 00092/1–3, dubrovnické vydání z r. 1826), dále *Petara Hektoroviće* (např. *Ribanje i ribarsko prigovaranje* – sign. Šafařík 74 H 00006, zadarské vydání z r. 1846), *A. Kačić Miošiće* (např. *Korabljica pisma svetoga* – sign. Šafařík 74 F 00163, benátské vydání z r. 1782; *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* – sign. Šafařík 74 B 00087, benátské vydání z r. 1801), *Antuna Kanižliće* (*Sveta Rožalija* – sign. Šafařík 74 F 00145, vídeňské vydání z roku 1780) nebo *M. A. Reljkoviće* (*Satir iliti divji čovik* – sign. Šafařík 75 F 00093,

⁴² Další exemplář v ČR uložen pod sign. J 004312 ve Slovanské knihovně při NK ČR.



Obr. 6. Ivan Belostenec. *Gazophylacium*, sign. Šafařík 75 E 00021

Fig. 6. Ivan Belostenec. *Gazophylacium*, call number Šafařík 75 E 00021

vydání z Osijeku z roku 1822).

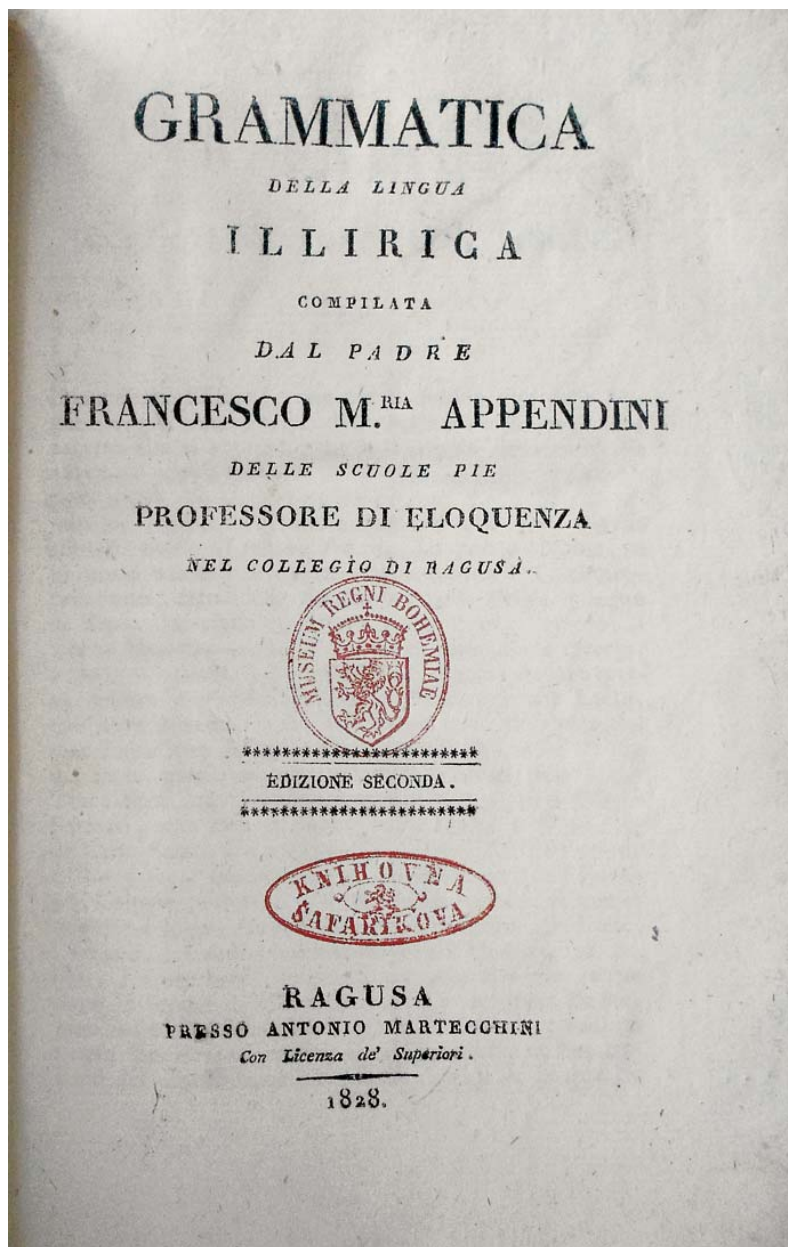
Nejpočetněji jsou dle očekávání dochovány knihy vytištěné v záhřebských tiskárnách, zastoupena je ale kompletní produkce severní části chorvatského prostoru, tedy tiskárna v Osijeku (I. N. Prettner), Karlovcí (I. A. Divalt a M. A. Divalt), Rijece (A. Karletzky), Varaždinu (I. Szangilla), a také Dalmácie, konkrétně tiskárny v Dubrovniku a Zadru. Méně početná je chorvatská knižní produkce vydaná mimo chorvatský jazykový prostor, zastoupeny jsou tu Benátky, Řím, Budapešť a Vídeň.

V souvislosti s Šafaříkovou knihovnou, ale i se slovanskými fondy KNM vůbec, stojí za pozornost zde dochované exempláře knih vytištěných v nejstarších dubrovnických tiskárnách přelomu 18. a 19. století. Kompletní soupis knižní produkce tiskáren C. A. Occhiho, A. Trevisaniho a A. Martecchiniho vypracovala na základě starších soupisů V. Čučić (ČUČIĆ 2005: 133–155). V těchto soupisech jsou uvedeny i exempláře dochované v Rešetarově knihovně Ragusian uložené ve Slovanské knihovně při NK ČR (BERKOPEC 1967). Exempláře dochované v KNM v Šafaříkově knihovně bohužel v přehledech V. Čučić evidovány nejsou, což je samozřejmě dáno pozdní katalogizací Šafaříkova fondu a tedy i absencí těchto záznamů v Souborném katalogu ČR, z něhož autorka při své práci čerpala. Ostatně KNM není ani uvedena v seznamu institucí, které dané exempláře dubrovnických knih vlastní (ČUČIĆ 2005: 134). Nejpočetněji je z dubrovnických tiskáren zastoupena tiskárna A. Martecchiniho,⁴³ konkrétně šestnácti položkami,⁴⁴ jeden z nich, dílo Toma Babiće *Cvit razlika mirisa duhovnoga* z roku 1829 není v přehledu V. Čučić vůbec evidován, ač je toto vydání i v elektronickém katalogu Chorvatské národní a univerzitní knihovny. Jedním jediným exemplářem je zastoupena tiskárna A. Trevisaniho, konkrétně jde o *Besjedde duhovne oza Bernarda Zuzzeri Dubrovcjanina Druscbe Jesussove*.⁴⁵ Pro lepší orientaci uvádíme všechny tituly výše uvedených dubrovnických tiskařů dochovaných v Šafaříkově knihovně seřazené podle data vydání v souhrnné tabulce.

⁴³ Dochovány jsou i tituly, které vyšly péčí Petra Frana Martecchiniho, např. sign. 75 C 00143 a 144.

⁴⁴ Některá vydání se opakují.

⁴⁵ Další exemplář, uvedený na rozdíl exempláře KNM v soupisu V. Čučić, je dochován ve fondech NK ČR pod sign. 34 C 00412.



Obr. 7. Francesco Maria Appendini. *Grammatica della lingua illirica*, sign. Šafařík 74 C 00048

Fig. 7. Francesco Maria Appendini. *Grammatica della lingua illirica*, call number Šafařík
74 C 00048

Rok vydání	Autor	Název	Tiskař	Signatura KNM
1793	Zuzorić, Bernard	Besjedde duhovne oza Bernarda Zuzeri Dubrovčanina Druscbe Jesussove	Trevisan, Andrija	Šafařík 74 B 00051
1802, 1803	Appendini, Francesco Maria	Notizie storico-critiche sulle antichità storia e letteratura de Ragusei divise in due tomi	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 B 00056/1–2
1803	Bašić, Petar	Scivot svetoga Vlasi biskupa i muccenika braniteglja Skupnovladagna Dubrovackoga	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 G 00041
1805	Salatić, Božo	Priprava na ispovjes, i pricestjenje s' nacinom podobniem sa cjut bogogljubno s. missu i raslike molitve	Martecchini, Antonio	Šafařík 75 H 00175
1806	Stulli, Joakim	Rjecsosloxje	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 B 00071/3,4
1810	Stulli, Joakim	Vocabolario italiano-illirico latino, diviso in due tomi	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 B 00071/5,6
1811	Bellarmino, Roberto	Nauk karstjanski	Martecchini, Antonio	Šafařík 75 H 00163/přiv./1
1811	Cicarelli, Andrea ⁴⁶	Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato, e di parecchi altri Dalmati	Martecchini, Antonio	Šafařík 75 E 00066
1813	Ferić, Đuro	Fedra Augustova odsujcgnika Pricize Esopove	Martecchini, Antonio	Šafařík 75 F 00060
1826	Gundulić, Ivan	Osman, spievagne vitescko Giva Gundulichja, vlastelina dubrovackoga	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 G 00092/1–3
1828	Appendini, Francesco Maria	Grammatica della lingua illirica	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 C 00048
1829	Babić, Toma	Czvit razlika mirisa duhovnoga	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 B 00005
1828	Gundulić, Ivan	Suse sina rasmetnoga	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 G 00008

⁴⁶ Tato položka ve studii V. Čučić chybí, srov. ČUČIĆ 2005: 148.

1829	Gundulić, Ivan	Ariadna: polusejalostivo prikasagne spjevano od gospara Giva Frana Gundulichja vlastelina dubrovackoga	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 G 00008/přív./1
1829	Gundulić, Ivan	Gljubovnik sramesegliv Gospara Giva Frana Gundulichja	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 G 00008/přív./2
1829	Gundulić, Ivan	Pjesan visini privedroj Ferdinanda II. Velikoga knesa od Toskane	Martecchini, Antonio	Šafařík 74 G 00008/přív./3
1829	Gundulić, Ivan	Ariadna: polusejalostivo prikasagne spjevano od gospara Giva Frana Gundulichja vlastelina dubrovackoga	Martecchini, Antonio	Šafařík 75 E 00058

6. ZÁVĚR

Jak snad dostatečně vysvítá z předchozích řádků, osobní knihovna Pavla Josefa Šafaříka uložená v Knihovně Národního muzea obsahuje tematicky i časově velice rozmanitý a rozsáhlý fond. Najdeme zde rukopisy, významné cyrilské staré tisky a prvotisky obecně, ale také knižní odbornou slavistickou produkci 19. století, jazykové příručky, katalogy rukopisů, dějiny literatur a další. Ne nevýznamná část tohoto fondu pak z hlediska provenienčního náleží do chorvatského jazykového prostoru, početně nejvíce zastoupeny jsou knihy 19. století, které původně náležely do příruční části Šafaříkovy knihovny, identifikovat tu lze ale i významná lexikografická díla a ojediněle také doklady hlaholských starých tisků, např. *Transitus sv. Jeronýma* z poč. 16. století nebo hlaholské tisky 17. a 18. století vydané v Itálii. Za pozornost stojí také knižní produkce dubrovnických tiskáren přelomu 18. a 19. století. Šafaříkova knihovna je tak dobrou ilustrací toho, jak bohaté slavistické fondy má ve svých sbírkách Knihovna Národního muzea. Jejich systematický průzkum a zpracování je však záležitostí budoucího výzkumu.

SEZNAM ZKRATEK

NK ČR – Národní knihovna České republiky
NM – Národní muzeum
kat. č. – katalogové číslo / katalogová čísla
KNM – Knihovna Národního muzea
SJS – *Slovník jazyka staroslověnského*
sign. – signatura

LITERATURA

- BARTOŠ, F. M. 1926 a 1927. *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze*. Praha.
- BERKOPEC, O. 1967. *Rešetarova knihovna Ragusian. Výběrový soupis vzácných knih a rukopisů*. Praha: Státní knihovna ČSSR – Slovanská knihovna v Praze.
- BLÁHOVÁ, E. 1996. Význam Šafaříkovy sbírky rukopisů pro paleoslovenistiku. *Slavia* 65: 147–152.
- Catalogus librorum, incunabulorum, codicum manuscriptorum, chartarum, quae olim ad bibliothecam Pauli Josephi Šafařík pertinebant*. 1862. Vindobonae.
- BRČÁK, M. et al. 2014. *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatura I A*. Praha: Národní muzeum, Scriptorium.
- BROM, V. et al. 2016. *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatury I D, I E a I G*. Praha: Národní muzeum, Scriptorium.
- Cyrilské tisky – Výstava z fondů Státní knihovny ČSR pořádaná k 400. výročí úmrtí Ivana Fjodorova*. 1982. Praha.
- ČERMÁK, V. 1999. *Cyrilské a hlaholské staré tisky v českých knihovnách. Katalog. Zpracovala F. Sokolová*. Vyd. Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR, Praha 1997, 426 s. *Slavia* 68: 355–358.
- ČERMÁK, V. 2014. Církevněslovanské písemnictví Slovanského kláštera v Praze. P. Kouřil (red.). *Cyrlometodějská misie a Evropa – 1150 od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
- ČUČIĆ, V. 2005. Prvi tiskari u Dubrovniku s popisom tiskane građe. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48: 108–158.
- JACIMIRSKIJ, A. I. 1921. *Opisanije južno-slavjanskich i russkich rukopisej zagraničnyh bibliotek. T. I, Věna*. Berlin. Drezden. Lejpcig. Mjunchen. Praga. Ljubljana. Petrohrad.
- JURIĆ, Š. 1984. Hrvatske inkunabule. *Slovo* 34: 81–90.
- KAŠPAROVÁ, J.; R. ŠÍPEK (red.). 2015. *Ex libris ... Ex bibliotheca. Knižní sbírky Knihovny Národního muzea a jejich dřívější majitelé*. Praha: Národní muzeum.
- KRUMING, A. A. 1995. *Svodnyj katalog staropečatnyh izdanij glagoličeskogo šrifta*. Moskva.

- MOGUŠ, M. 2011. Hrvatski rani tisak. E. Hercigonja (ur.). *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost. Sv. 2: Srednji vijek i renesansa (XIII–XVI. stoljeće)*. Zagreb: HAZU, Školska knjiga, 483–494.
- NAZOR, A. 1964. Kožičičev bukvar. *Slovo 14*: 121–128.
- NAZOR, A. 1969. Senjski Transit svetoga Jerolima i njegov predložak. *Slovo 18–19*: 171–188.
- NAZOR, A. 1971. Kulturnopovijesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g. 1494–1508. *Slovo 21*: 415–442.
- NAZOR, A. 1978. *Zagreb riznica glagoljice – katalog izložbe*. Zagreb.
- NAZOR, A. 1984. Tiskana glagoljska knjiga od prvotiska Misala 1483 do Brozićeva brevijara 1561. *Slovo 34*: 7–16.
- NAZOR, A. 1987. Psaltir s posljedomanjem Đurđa Crnojevića 1494. Centralna narodna biblioteka SR Crne Gore »Đurđe Crnojević« Cetinje – Cankarjeva založba, Ljubljana. Fototipska izdanja knj. 12, Cetinje 1986. *Slovo 37*: 206–208.
- NAZOR, A. 1991. Kožičičeva glagoljska tiskara u Rijeci. N. Kolumbić, M. Moguš, A. Nazor (ur.). *Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji*. Zagreb: JAZU.
- NAZOR, A. 2003. Glagoljske tiskane knjige. I. Golub (ur.). *Hrvatska i Europa: kultura znanost i umjetnost. Svezak 3. Barok i prosvjetiteljstvo*. Zagreb: HAZU, Školska knjiga, 274–283.
- NEMIROVSKIJ, J. L. 1996. *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift. Band I: Inkunabeln*. Baden-Baden: Koerner.
- NEMIROVSKIJ, J. L. 2001. *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift. Band IV: Die Druckerei von Božidar Goraždanin in Goražde und Venedig. Die erste Druckerei von Božidar Vuković in Venedig*. Baden-Baden: Koerner.
- NEMIROVSKIJ, J. L. 2007. *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift. Band VII: Die Klosterdruckereien in Rujno und Gračanica. Die erste Druckerei im Kloster Mileševa*. Baden-Baden: Koerner.
- PANTIĆ, M. (gl. ur.). 1994. *Pet vekova srpskog štamparstva 1494–1994. Razdoblje srpskoslovenske štampe XV–XVII veka*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Matica Srpska, Narodna biblioteka Srbije.
- PAUL, K. 1961. *Pavel Josef Šafařík – život a dílo*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- SOKOLOVÁ, F. 1997. *Cyrilské a hlaholské staré tisky v českých knihovnách*. Praha: Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR.
- SPERANSKIJ, M. N. 1894. *Rukopisi Pavla Iosifa Šafarika (nyně Muzeja korolevstva češskogo) v Pražě*. Moskva: Universitetskaja tipografija.
- STIPČEVIĆ, A. 2005. *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga II. Od glagoljskog prvotiska (1483) do hrvatskoga narodnog preporoda*. Zagreb: Školska knjiga.
- STIPČEVIĆ, A. 2008. *Socijalna povijest knjige u Hrvata. Knjiga III. Od početka hrvatskoga narodnog preporoda (1835.) do danas*. Zagreb: Školska knjiga.

K. SPURNÁ, Šafaříkova knihovna ve sbírkách Knihovny Národního ... SLOVO 66 (2016)

Svodnyj katalog slavjano-russkich rukopisnych knig, chranjaščichsja v SSSR. XI–XIII v. 1984. Moskva: Nauka.

ŠIMÁKOVÁ, J.; J. VRCHOTKA. 2001. *Katalog prvotisků Knihovny Národního muzea v Praze a zámeckých a hradních knihoven v České republice*. Praha: KLP.

TURKOVÁ, H. 2013. Šafaříkova knihovna – 150 let v Knihovně Národního muzea. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – literární historie* 58: 67–72.

VAŠICA, J.; J. VAJS. 1957. *Soupis staroslovanských rukopisů Národního muzea v Praze*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

VAŠICA, J. 1995. *Z církevněslovanských rukopisů Národní knihovny v Praze a Slovanské knihovny*. K vydání připravila Zoe Hauptová a Helena Rudlovčáková. Praha: Edice Slovanské knihovny.

VRCHOTKA, J. 1959. Šafaříkova knihovna. *Ročenka UK* 1958.

VRCHOTKA, J. 1967. *Dějiny Knihovny Národního muzea v Praze: 1818–1892*. 1. vyd. Praha.

S u m m a r y

Kateřina Spurná

THE LIBRARY OF PAVEL JOSEF ŠAFAŘÍK IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM LIBRARY

The paper deals with the library of Pavel Josef Šafařík, which is the most significant personal book collection stored in the National Museum Library. In the introduction of the paper, the history of the collection and its »story« within the National Museum are described. Then, individual parts of this collection, stored in the Department of Manuscripts and Early Printed Books and the Central Library Department, are briefly discussed.

After brief evaluation of the manuscript collection, the attention is aimed to the Glagolitic early printed books and books published in the Croatian language area in general.

Keywords: The National Museum Library, book collections, The library of Pavel Josef Šafařík, manuscripts, Cyrillic and Glagolitic printed books